

דברים ג

כלומר, הרגש שיש בלבך על חברך ככה (אתה חושב) הוא בלבו של חברי עליך, וכך הוא בנמשל, שבנ"י היו „שונאים אותי" ולכן חשבו ש„בשנאת ה' אותנו הוציאנו גו".

ולכאורה פירוש זה צע"ג, דמהי ה' שאלה למה חשבו ישראל שהקב"ה שונא אותם – הרי מפורש בכתוב בדברי ישראל עצמם הטעם לזה, כי חשבו שהקב"ה שונא אותם, מפני ש„בשנאת גו" הוציאנו גו' לתת אותנו ביד האמורי להשמידנו" (וחשש זה נעשה בדעתם כתוצאה מדיבת המרגלים ש„המסו את לבבנו לאמר עם גדול ורם גו' בני ענ" קים ראינו שם"); ומה מקום לחפש סיבה למחשבה זו?

(8) כ"ה פשוט לשון המשל, שכולו בלא אחת. וכן משמע מכמה מפרשים הנ"ל. אבל בשפ"ח פ"י שהו ב' בנות: (א) „מה דבלבך – על רחמן", היינו מה שאתה שונא את חברך, אתה אומר על חברך שהוא שונא אותך. (ב) „מה דבלבך" – עלך, ומה שבלבו של חבריך, שהוא אוהב אותך, אתה אומר עלך, שאתה אוהב את חבריך. – וראה הערה 38.

(9) פסוק שלאח"ז (א, כח).

(10) ובקיצור מזרחי ת"י שנלמד מתיבת „אותנו" שלכאורה מיותרת, „אלא שבלאו ההוצאה הוא שונא אותנו, ולכן אמר מה דבלבך כו". ובמשכיל ללוד כ' שנלמד משלש „בשנאת ה'" ולא „משנאת ה'".

(*) ועכצ"ל כן לפי הגירסא בדפוס ראשון ד" פ"ש"י „מה די בלבך כו' ומה דבלבך כו". ולאידיך, בכמה כתי"ר רש"י (שחח"י) הגירסא „מה דבלבך כו' בלבי" עלך" (ולא „מה דבלבי"). ומוכח שכולו בלא א".

א. בדברי המוסר (שבפרשתנו) על חטא המרגלים, אמר משה רבינו לבנ"י (לאחרי הסיפור שלא רצו לעלות לארץ ישראל „ותמרו את פי ה' גו"י) – „ות" רגנו באהליכם ותאמרו בשנאת ה' אותנו הוציאנו מארץ מצרים לתת אותנו ביד האמורי להשמידנו".

ובפרש"י (לאחרי שמפרש תיבת „ות" רגנו" – „לשון הרע, וכן דברי נרגז", אדם המוציא דבה") מעתיק התיבות „ב" שנאת ה' אותנו" ומפרש: „והוא הי"י אוהב אתכם, אבל אתם שונאים אותו, משל הדיוט אומר מה דבלבך על רחמן מה דבלבי" עלך".

ופירשו מפרשי רש"י, שכוונתו ל- פרש למה חשבו ישראל שהקב"ה שונא אותם (כה בשעה ש„הוא הי"י אוהב אתכם"), ומתרגם שזהו בגלל שהם היו שונאים אותו („אתם שונאים אותו"), ולכן חשבו שגם הקב"ה שונא אותם, כי כך הוא טבע הדברים – „משל הדיוט אומר, מה דבלבך על רחמן מה דבלבי" עלך".

(1) א, כו.

(2) א, כו.

(3) משלי יח, ח. שם כו, כב.

(4) והוא ע"פ ספרי עה"פ. וראה גם תנחומא באבער הוספה לפ' שלח אות יט.

(5) צע"ק מ"ש „הי"י" ל' עבר (ובספרי כאן: אפשר שהקב"ה שונא את ישראל והרי כבר נאמר (מלאכי א, ב) אהבתי אתכם אמר ה'). ואולי הוא ע"פ פרש"י בד"ה שלאח"ז „הוצאתו לשנאה היתה" ש' אינו כן אלא „הוא הי"י אוהב אתכם", שהוצאתו היתה לאהבתו אתכם. וראה לקמן סעיף ו.

(6) דבק טוב. קצור מזרחי. שפ"ח. ועוד.

(7) ראה (נוסף על המצויין בהערה שלפניו) ס' זכרון, גוי"א, באר מים חיים (לאחי המהר"ל), ועוד.

(ב) פשטות משמעות לשון המשל, "מה דבלבך על רחמך מה דבלבך עלך" היא ענין, "כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם"¹³, היינו שכן הוא באמת. אבל בנמשל ה"ז רק בדמיונם של ישראל, דלהיות שהם היו שונאים את המקום לכן נדמה להם ואמרו שגם הקב"ה שונא אותם (היפך האמת ש"הוא הי' אוהב אתכם").

במפרשים¹⁴ ביארו שמשל זה הוא רק במדת בני אדם, אבל מדת הקב"ה אינה כן, דאע"פ שאתם שונאים אותו, הוא אוהב אתכם.

[וי"ל שבזה מובן דיוק הלשון, "משל הדיוט"¹⁵ — כי משל זה אינו מתאים כלפי מעלה, ואינו נכון אלא במדת (וטבע) בני אדם (ומה שבנ"י אמרו "בשנאת ה' אותנו" הי' רק בדמיונם הם)].

אבל עדיין לשון רש"י דחוק קצת, דהרי סו"ס כוונת המשל בנדוד"ה היא רק להטעים אמירת ישראל, "בשנאת ה' או-תנו", ולא לתאר הדברים כהווייתן, וא"כ הו"ל להדגיש שאין זה אלא לפי דמיונם (כמו "אתה אומר"¹⁶ וכיו"ב)¹⁷ ולא

[יש מפרשים יי, "שהוקשה לו (לרש"י) בכתוב, שמשל הי' מוכיח לישראל על מה שעשו, אבל מה שאמרו שהמקום הי' שונא אותם אין להם על זה אשמת דבר מפני שזה עלה במחשבתם ואין כאן מקום לתוכחה, לזה תירץ שמה שהוכיח משה רבע"ה לישראל בזה .. מפני שהיו שונאים למקום" (וכהמשך פרש"י, "אבל אתם שונאים אותו משל הדיוט אומר כו").]

אבל גם פירוש זה צ"ע, לכאורה, כי אדרבא הסברא נותנת שיש מקום להו-כיח את ישראל על מחשבתם זו שהקב"ה הוציאם ממצרים משנאה ח"ו, כשם שהיו ראוים לזה שהוכיחם משה על העדר אמונתם ביכולת ה' להביא אותם לארץ כנען (ואין אומרים ע"ז "שזה עלה במחשבתם ואין כאן מקום לתוכחה"). ומה גם שאמירתם, "בשנאת ה' אותנו הוציאנו גו"¹⁸ היא בנוסף לכללות העדר אמונתם ביכולת ה', וה"ז מגדיל את חטאם ביותר וראויים הם לתוכחה מיו-חדת על אמירה זו].

ב. גם יש לדייק בלשון רש"י:

(א) תחילת לשון רש"י, "והוא הי' אוהב אתכם" — מאי קמ"ל? וכי ס"ד שאין הקב"ה אוהב את ישראל — עד שרש"י הוצרך להשיענו ש"הוא הי' אוהב אתכם"¹⁹!

(ע"ד עקב ט, כח. וראה ש"ך עה"ת כאן). אלא "ה"ק ותאמרו בשנאת כו' כלומר אמרתם כך בשביל השנאה שיש לכם עמו".

וצ"ע אם תירוצים אלה יש להם מקום ע"פ הפשט.

(11) משמרת הקודש על פרש"י.

(12) בדבק טוב כ', שרש"י הוסיף זה, "דאל"כ מה תוכחה היא זו". אבל לכאורה ה"ז מילתא דפשטא ומובן מאליה גם אם רש"י לא הי' כותב בפירוש, "והוא הי' אוהב אתכם".

(13) משלי כו, יט.

(14) ס' זכרון. נחלת יעקב.

(15) וכו"ה גם בספר כזא.

עד"ז כתב רש"י גבי נהר פרת (פרשתנו א, ז (מספרי). לך טו, יח — ונת' בההתועדות). וכן פרש"י בשלח טז, כח [וגם שם י"ל ע"ד המבואר כאן בפנים, שהמשל "בהדי הוצא לקי כרבא" אינו מתאים, כי אין זה מוכרח בהנהגת הקב"ה, שמבחינ' בין צדיק לרשע — ראה וירא ית, כג"כה. רש"י קרח טז, כב. ואכ"מ].

(16) ראה אמרי שפר על פרש"י כאן, שפירוש המשל הוא, "מה דבלבך .. אתה חושב דהיינו הוא מה דבלבך" ע"ל".

(17) אבל לפי השפ"ח הנ"ל (הערה 8) ניחא, שמדגיש "על רחמך" (היינו "אתה אומר על חברד").

לסתום באופן המשתמע שכן הוא לפי האמת.

ג. גם צ"ע קצת לשון המשל, "מה דבלבך על רחמך" (אוהבך) – והרי הנמ" של הוא בענין של היפך האהבה ("אתם שונאים אותו" ומשום כך אומרים "בשנ" את ה' אותו").

ג. בד"ה שלאח"ז מעתיק רש"י ב"שנאת ה' אותו" הוציאנו מארץ מצרים, ומפרשי: "הוצאתו לשנאה היתה, משל למלך בשר ודם שהיו לו שני בנים ויש לו שתי שדות אחת של שקיא ואחת של בעל למי שהוא אוהב נתן של שקיא ולמי שהוא שונא נתן לו של בעל, ארץ מצרים של שקיא היא שנילוס עולה ומשקה אותה, וארץ כנען של בעל, והוציאנו ממצרים לתת לנו את ארץ כנען".

והקשה הרא"ם, "למה פירשו המקרא הזה בשל בעל ושל שקיא, אם בעבור שמורה שהוצאתו לשנאה היתה, יותר שנאה היא שהיתה הוצאתו להוליכם ביד האמורי להשמידם", ונשאר בצ"ע.

והנה כו"כ מפרשים¹⁸ תירצו שדיוקן

18 בדפוס א' וב' וכת"י רש"י (שתח"י) הועתק בהד"ה רק, "הוציאנו מארץ מצרים" (או "הוציאנו ממצרים").

19 והוא במדבר פ"ז, ג. וכן בתנחומא באבער הנ"ל (ושם הובא תוכן שני פירושי רש"י בהמשך ז"ל).

20 גו"א (בתי' הבי'). לבוש האורה. קיצור

של רש"י הוא מהתיבות, (הוציאנו) מארץ מצרים – דמאי קמ"ל? והול"ל "בשנאת ה' הוציאנו לתת אותונו ביד האמורי" (או גם בלי תיבת "הוציאנו") – "אלא ודאי שתי תלונות הם, ומלת בשנאת מושך לשניהם"²¹, א' – שעצם ההוצאה ממצרים היתה, "בשנאת ה' אותונו" (כדיוק ל' רש"י "הוצאתו לשנאה היתה"), והיינו "משום" משל למלך כו"כ (שהוציאנו מארץ שקיא ונתן לנו של בעל), והשנית – "לתת אותונו ביד האמורי להשמידנו" (ומ"ש "לתת" הוא כמו "ולתת"²²).

אבל לכאורה אין זה מספיק, שהרי מצינו ע"ד לשון זו כמ"פ (בתלונות בני" במדבר) – "למה זה העליטנו ממצרים להמית אותי גו' בצמא"²³, "למה העליטנו ממצרים להביא אותנו אל המקום הרע הזה"²⁴, "למה העליטנו ממצרים למות במדבר"²⁵; וטעם הדגשה זו מובן ב"פשוטות, כי חלק מתלונות בני" בזה הוא שרצו לשוב מצרימה, ששם (לדעתם) המצב הוא יותר טוב [וע"ד שנאמר בפ' בהעלותך²⁶ זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם], וכן בנדר"ד גבי מרגלים, שטענו (כמפורש בפ' שלח²⁷) "הלא טוב לנו שוב מצרימה", נתנה ראש ונשובה מצרימה, ולכן התלוננו "בשנאת ה' אותונו הוציאנו מארץ מצרים (ששם טוב לנו) לתת אותונו ביד האמורי גו'".

וגם בגוף דברי רש"י יש להבין:

מזרחי. שפ"ח. באר מים חיים. נחלת יעקב. משכיל לדוד. ועוד.

21 ל' הלבוש.

22 קצור מזרחי. נמוקי שמואל על הרא"ם.

23 בשלח יז, ג.

24 חוקת כ, ה.

25 שם כא, ה.

26 יא, ה.

27 יד, ג-ד.

*) ומ"ש בתי' הא', דאיך עלה על לבם שהוצאים להשמידם, שא"כ למה לא נתן אותם ביד פרעה כו' ולמה בקע להם הים (וראה גם משמרת הקודש ובאר בשדה על פרש"י) – הרי שאלה זו היא גם על כל שאר תלונות בני" במדבר, שהקב"ה העלה אותם להמיתם במדבר, ורש"י לא פירש אף פעם כיצד חתכן סבא כזו.

אינו מובן: לעיל עה"פ³¹, "איכה אשא גוי וריבכם" פרש"י, "ורייכם – מלמד שהיו רוגגים", הרי שס"ל לרש"י שתיבת "רוגגים" אינה דורשת פירושי, ומה טעם מפרש כאן תיבת "ותרגנו"?

אלא שכאן כוונת רש"י לדייק, ש- "רוגג" אינו ענין של ריב סתם, אלא בעיקר ריב הקשור עם דיבור, "לשון הרע" והוא, "אדם המוציא דבה". והוא "ותרגנו באהליכם"³², שלא עשו ריב גלוי אלא דברו לשון הרע והוציאו דבה בינם לבין עצמם בסתר, בהיותם ב- אהליהם³³.

ותמוה: הרי מפורש לעיל בפ' שלח³⁴ שהמחלוקת היתה באופן של ריב והת- לוננות פומבית: "וילונו על משה ועל אהרן כל בני ישראל ויאמרו אליהם כל העדה לו מתנו גוי ולמה ה' מביא אותנו גוי ויפול משה ואהרן גוי לפני כל קהל עדת בני ישראל" – ולמה אומר הכתוב כאן "ותרגנו באהליכם"?

ועכצ"ל, שבפרשתנו מוסיף הכתוב עוד סוג תלונה של בניי (שהיא היתה מוגבלת רק ל"אהליכם")³⁵.

ויש לומר, שעל יסוד זה פירש רש"י (בד"ה בשנאת השני) שבאמרם, "בשנאת ה' אותנו הוציאנו מארץ מצרים" התכוונו

(א) מה מוסיף המשל בהבנת הנמשל? הרי מעלת שדה שקיא על שדה בעל אינה מבוארת יותר ע"י המשל מ"מלך בשר ודם שהיו לו שני בנים כו", ולמה לא הסתפק רש"י במ"ש בסוף דבריו "והוצאתו לשנאה היתה", ארץ מצרים של שקיא כו'. וארץ כנען של בעל והוציאנו ממצרים לתת לנו את ארץ כנען?

(ב) מנ"ל לרש"י שבניי התכוונו כאן להוסיף טענה חדשה בנוגע לטיב הארץ עצמה – ש"ארץ מצרים של שקיא כו' וארץ כנען של בעל"³⁶? הלא אפשר ש- כוונתם היתה רק לחזור על טענתם הישנה, "זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם"³⁷ (וכפרש"י³⁸ "חנם מן המצות"), דלא כארץ ישראל ששם אכילתם מפרי הארץ תלוי בקיום ה- תומ"צ, כמפורש בכתוב³⁹, "אם בחקותי תלכו גוי ונתתי גשמיכם גוי ונתנה הארץ יבולה גוי"?

ד. ויש לומר הביאור בכל זה:

הנקודה דשני פירושי רש"י אלה – הוא בהתחלת הכתוב: "ותרגנו באהלי- כם", שמזה משמע שהמדובר אינו ב- התלוננות גלוי במחנה, אלא בתרעומות חשאיות באהליהם של ישראל, בינם לבין עצמם.

ועפ"ז מבואר מה שהוצרך רש"י ל- פרש על "ותרגנו (באהליכם)" – "לשון הרע . אדם המוציא דבה" – שלכאורה

(28) ובמשמרת הקודש ובאר בשדה על פרש"י כ' שדיוקו של רש"י הוא מתיבת "מארץ (מצרים)", ולא אמר "ממצרים" סתם. – אבל להעיר שבדפוס ראשון דפרש"י (וכן בא' מכת"י רש"י שתח"י) הד"ה בפרש"י הוא "והוציאנו ממצרים" (ולא "מארץ מצרים").

(29) בהעלותך שם.

(30) ר"פ בחוקותי.

(31) א. יב.

(32) אלא שבדפוס ראשון דפרש"י שם "רגג- נים", ובכמה כת"י רש"י (שתח"י) "רוגגים". וב' גירסאות אלו ישנו גם בספרי שם. ואכ"מ.

(33) אלא שצ"ע שלא העתיק רש"י גם תיבת "באהליהם" בהד"ה. וי"ל כי אין בלשון רש"י אלא תרגום ופירוש תיבת "ותרגנו" (ולא פירוש בתוכן הכתוב, שבניי דברו אז לשון הרע והוציאו דבה).

(34) ראה גם רד"ק כאן. תולדות אדם לספרי כאן. וראה ראב"ע משלי יח, ח.

(35) יד, ב ואילך.

(36) וראה רמב"ן כאן (פסוק כה).

אוהבים אותו³⁸ (שהרי אם היו מודים שהם שונאים אותו – הרי אין מקום לתלונתם „בשנאת ה' אותנו גו'") – בה בשעה שהמציאות היתה להיפך ממש, ש„הוא ה' אוהב אתכם“ אע"פ שאתם שונאים אותו!

וזהו גם כוונת רש"י בה „משל הדיוט“ – „מה דבלבך על רחמך מה דבלבי עליך“, שהוא מכוון לפשטות לשון המשל – שהתרעומת שיש בלבך על „רחמך“ (שהוא שונא אותך אף שאתה אוהב אותו), היא היא התרעומת שיש „בלבי עליך“ (שאתה שונא אותו אע"פ שהוא אוהב אותך).

ו. ובזה יובנו גם דברי רש"י בד"ה שלאח"ז – „בשנאת ה' אותנו הוציאנו מארץ מצרים – הוצאתו לשנאה היתה“:

אם כוונת הכתוב היא רק לה„שנאה“ בכך שהקב"ה מביא את בני ישראל לארץ כנען „לתת אותנו ביד האמורי להשמידנו“ – אינו מובן, מדוע הסתירו תלונה זו באופן של „ותרגנו באהליכם“? הרי לפי תפיסתם שאי אפשר לנצח את יושבי הארץ (להיותם „עם גדול ורם ממנו וגו'“), יש מקום לטעון שהכנסתם לארץ (שתגרום לפי דעתם לנתינה „ביד האמורי ל-השמידנו“) היא סימן על שנאה ח"ו?³⁹

וזהו שפירש רש"י, שעיקר הטענה ד„בשנאת ה' אותנו“, שבגלל זה היתה תלונתם באופן של „ותרגנו באהליכם“, ה' ש„הוצאתו לשנאה היתה“, והיינו (כפי

בני לתלונה נוספת, ש„הוצאתו לשנאה היתה“ (ולא כפשטות הכתוב שכל ההמשך „הוציאנו גו' לתת אותנו ביד האמורי גו'“ היא תלונה אחת) – כי הטענה ד„לתת אותנו ביד האמורי להשמידנו“ אמרו בני באופן גלוי (כמסופר בפ' שלח⁴⁰), ועכ"ל ש„בשנאת ה' וגו'“ היא תלונה אחרת שהיתה באופן של „ותרגנו“, שבאהליהם התלוננו ישראל ש„הוצאתו לשנאה היתה“ (וכדלקמן סעיף ו).

ה. אלא שעדיין חסרה הסברה, במה שונה מהות תלונה זו של בני שבגלל זה היתה רק באהליהם ולא באופן גלוי?

ולזה מאריך רש"י בפירושו (בד"ה בשנאת ה' אותנו) – כי הטעם שהביעו תלונה זו באופן חשאי באהליהם הוא משום שיסודה של תלונה זו נעוץ בתחית דבריהם „בשנאת ה' אותנו“ – היות שגלוי וידוע כי טענה זו אינה אמיתית כלל, שהרי „והוא ה' אוהב אתכם“, ולכן לא יכלו לטעון זה באופן גלוי, אלא רק ללחוש ול"ז באהליהם, באופן של „לשון הרע“ והוצאת דבה.

ועפ"ז יש לבאר גם המשך פרש"י „אבל אתם שונאים אותו, משל הדיוט אומר מה דבלבך על רחמך מה דבלבי עליך“ – שענין זה בא בהמשך לכללות מוסר משה על הנהגתם באופן ד„ותרגנו באהליכם“, דהיינו הוצאת דבה שלהם, המורה על היפך האמת כו' (שלכן הסתירו דבריהם באהליהם) – כלומר, שנוסף לכך שכל טענתם „בשנאת ה' אותנו“ היא היפך האמת ש„הוא ה' אוהב אתכם“, הרי עוד נתוסף בזה, שהם טענו שהקב"ה שונא אותם (היינו) בעוד שהם

(38) ויומתק עוד יותר ע"פ פ' השפ"ח הנ"ל (הערה 8) במשל, שתוכן בבא הכ' הוא „שאתה אומר .. שאתה אוהב את חברך“. וע"פ המבואר בפנים מבוארת ומובנת השיבות דבבא זו להנמשל. – וגם לפירוש שכולו בבא א', מרמז רש"י לזה

כתבו „רחמך“ (שיש כאן יחס של אהבה).

(39) ראה גם מלאכת הקודש על פרש"י.

(37) שם, ג: ולמה ה' מביא אותנו גו' לנפול

בחבר גו'.

שהיו אומרים שמא לא נבוא אל ארץ טובה ויפה כזו.

ונמצא, שכל תלונה זו היתה בגדר „לשון הרע“ והוצאת דבה – שהם הד-גישו רק מעלה זו „שנילוס עולה ומשקה אותה“, ואילו ארץ כנען היא „של בעל“ התלוי בגשמים (וכאשר אין יורדים גשמים אינה טוענת פירות⁴³): ואין זו אלא עלילת שוא, כי העלימו בטענתם, שגם כשנילוס עולה ומשקה עדיין „צריך אתה לנדד משנתך ולעמול“: ולאידך, עשו עצמם כלא יודעים בנוגע לארץ כנען, שאם רק „בחוקתי תלכו ומצותי תשמרו גו“ הובטחו ישראל ש„ונתתי גשמיכם בעתם“ באופן ש„אתה ישן על מטתך והקב"ה משקה כו“, כנ"ל.

ז. אלא שאין רש"י יכול להסתפק בזה, כי עדיין אינו מובן: כיצד אפשר לומר ש„הוצאתו לשנאה היתה“, כדי להוציא את בני מארץ שקיא ולתת להם ארץ של בעל – הלא אם המקום שונא את ישראל ח"ו, למה הוציאם ממצרים לתת להם ארץ משלהם בכלל?

ולכן מביא רש"י משל „למלך בשר ודם שהיו לו שני בנים ויש לו שתי שדות כו“ – דכיון שהמדובר בבני ה-מלך, הרי בע"כ צריך לתת לשניהם מ-שדותיו, אלא שלכן זה שהוא שונא נותן לו את הגרוע, „של בעל“; וכן הוא ב-נמשל, שגם בעת תלונתם זו ידעו בני, שמצד הבטחת ה' לאבות הרי הם בניו של מקום, אלא שהנהגתו עם ישראל היא כהנהגת המלך עם בנו „שהוא שונא“.

כלומר: ב' התלונות שבכתוב (לפי

שרש"י ממשיך) לפי שארץ מצרים היא „של שקיא“ וארץ כנען „של בעל“, והו-ציאנו ממצרים (ארץ שקיא) לתת לנו את ארץ כנען (של בעל).

ותלונה זו בודאי אין לה יסוד, שהרי גם בנ"י ידעו שהאמת הוא להיפך ממש מטענתם – דזה גופא שהקב"ה הוציאנו מארץ שקיא והביאנו לארץ של בעל, הוא, אדרבא, מחמת גודל אהבתו ית' לבנ"י⁴⁴, כמפורש בכתובי „כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים היא גו' אשר תזרע גו' והשקית ברגלך. . והארץ אשר אתם עוברים שמה לרשתה ארץ הרים גו' למטר השמים תשתה מים“, וכפרש"י שם⁴⁵ „והשקית ברגלך“ – „ארץ מצרים היתה צריכה להביא מים מנילוס ברגלך ולהשקותה וצריך אתה לנדד משנתך ולעמול והנמוך שותה ולא הגבוה ואתה מעלה המים מן הנמוך לגבוה, אבל זו למטר השמים תשתה מים אתה ישן על מטתך והקב"ה משקה נמוך וגבוה גלוי ושאינו גלוי כאחת“ – ודבר זה ה' ידוע מכבר לבנ"י, כפרש"י שם, ש„נאמרה הבטחה זו לישראל ביציאתם ממצרים

(40) ראה פ' מהרד"ו לבמדבר שם.

(41) עקב יא, י"א.

(42) וכ"ה המציאות בפשטות, שבשדה שקיא (בית השלחין) יש יותר טירחא מבשדה בעל (ראה מו"ק בתחלתה).

(*) במת"כ לבמדבר שם פ"י (שקיא) .. של משקה) „בעל – בית השלחין צריכין להשקותו“. ועד"ז ברא"ם כאן „של בעל שהוא מקום יבש וארץ צמאה“. ובבאר מים חיים על פרש"י „מקום הרים והגשמים אינם עומדים שם והשמש מנגב ומייבש אותו. ולשון בעל מיישב הנ"ל בריש מס' מועד". ולכאורה צע"ג כוונתם, שהרי במו"ק שם מפורש להיפך.

(43) ראה חזקוני והואיל משה (באר היטב) על פרש"י כאן, דשל בעל אינה טוענת פירות רק בימי גשמים (משאי"כ של שקיא אינה פוסקת שהרי משקין אותה תמיד). וראה משנה ב"ב רפ"ג.

העיר ר"ת איבה", ומבאר הצ"צ⁴⁹ שבה "נרמז ג"כ שבשנאת חנם שהי' בבית שני נחרב ביהמ"ק כו"⁵⁰, ע"י ואהבת לרעך כמוך⁵¹ גורם כמו"כ למעלה שנשמות ישראל נק' אחים ורעים למקום ועי"ז על⁵² כל פשעים תכסה אהבה" (היינו אהבת הקב"ה לישראל).

ועפ"ז יש לומר – ב"ינה של תורה" שבפרש"י – שבפירושו על "בשנאת ה' אותנו" – "והוא ה' אוהב אתכם", בא רש"י לעודד את ישראל, ולגלות שמ-לכתחילה ניתן לישראל הכח לתקן "שנאה" זו, כי גם במצב זה של "בין המצרים" שבא בגלל חסרון בעבודת ישראל, עד כדי כך שהאהבה הטבעית של ישראל לאביהם שבשמים היא ב-הסתר, ועוד זאת, שאינם מרגישים חסדי ה', ועד ששמים אור לחושך כו' – הנה גם במצב הלזה מעיד רש"י ש"הוא ה' אוהב אתכם", שאין שום חלישות כלל וכלל ח"י באהבת הקב"ה לבני",

ולא רק אהבה נעלמת ונסתרת (שאין אין מקום להוכיח את ישראל על שאין מרגישים אהבה זו), אלא אהבה גלויה,

ו"כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם"⁵³ (אדם העליון ואדם התחתון)⁵⁴ – שאהבה זו של הקב"ה לבני מעוררת בהם אהבה גלויה להקב"ה, ותומ"י יש-ראל עושין תשובה, "ומיד הן נגאלין"⁵⁵, בגאולה האמיתית והשלמה, במהרה ב-ימינו ממש.

(משיחת ש"פ דברים תשל"ד)

פרש"י) – הם שני סוגים בהחטא: ה' תלונה הפומבית היתה מצד המרגלים, שהם גרמו להעדר האמונה ביכולת ה' כו' אצל שאר ישראל, וחטא זה ה' באופן של הסתה ו"כפיי" מבחור, אבל בניי בינם לבין עצמם לא הגיעו עד כדי כך שלא להאמין ביכולת השם: אבל חטאם בינם לבין עצמם, באהליהם, ה' בתלונתם, "ותרגנו" – שהאמינו שהקב"ה יכניסם לארץ כנען ויירשו אותה, אבל הוא כהנהגת המלך עם בנו ש"הוא שונא", ולכן נותן להם "של בעל"⁴⁴.

ח. והנה פ' דברים קורין לעולם בשבת שלפני תשעה באב, ונוסף לזה, יש שייכות מיוחדת בין פרשת מרגלים לת"כ, שהרי בכיית בניי היתה "בלילה ההוא"⁴⁵, בליל תשעה באב⁴⁶.

ובזה גופא – שייכות מיוחדת בין תלונה זו ד"בשנאת ה' אותנו" לתשעה באב, ע"פ המבואר בספרים⁴⁷ ש"דור ה' מדבר שאמרו בשנאת ה' אותנו כו' גרמו לט' באב שנאמר⁴⁸ איכה ישובה בדד

(44) ועפ"ז מתורצת התמי' בפרש"י – ששתי התלונות שבכתוב בחדא מחתא (לפי פרש"י), סו"ת רות זא"ז – דתלונה הא' היא ש"הוצאתו לשנאה היתה... לתת לנו את ארץ כנען (של בעל)", ותיכף לאחר, לתת אותנו ביד האמורי להשמידנו" (וראה גו"א כאן) ועכ"ל ששתי תלונות אלו הן שני סוגים בהחטא כו', כבפנים.

(45) שלח יד, א.

(46) ראה תענית כט, א (ובחדא"ג שם, שהכוונה ליל יו"ד. ע"ש). והחשובו (בכללות) מתאים גם ע"פ דרך הפשט – ראה רש"י (פרשתנו א, ב) שבכ"ט סיון שלחו את המרגלים, ותרנו את הארץ מ' יום (שלח יג, כה).

(47) לשון הצ"צ ברשימותיו על איכה (אוה"ת לני"ך ח"ב ס"ע א"מ), מעמק המלך ש' טז פל"ד (קמב, ד).

(48) איכה בתחלתו.

(49) אוה"ת שם.

(50) יומא ט, ב.

(51) קדושים יט, יח.

(52) ראה בארוכה סהמ"צ להצ"צ מצות אהבת

ישראל. אוה"ת שופטים ע' תתמ.

(53) ראה תניא פמ"ז ואילך. ובכ"מ.

(54) רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה.

ואתחנן

נטרדיי", דלכאורה, איך הותר לו לשכוח גמרא בבליאה, והרי "כל המשכח דבר אחד מתלמודו עובר בלאו"? ובמכש"כ וכו' וכו' כל "גמרא בבליאה!"

בגמ' מפורש טעמי דר"ז "כי היכא דלא נטרדיי", שכל כוונתו היתה כדי שיוכל ללמוד כדבעי תלמוד ירושלמי, אבל לכאורה אין מקום לעבור על איסור מפורש (שכחת התורה) בשביל שלאחרי זה ילמוד תורה ואולי יצליח, ולהעיר מענין שלילת מצוה הבאה ב"עבירה ואף שהיא ודאית (ובשעת מעשה).

ואף שבמשנה שם ממשיך ד"אינו מתחייב בנפשו עד שישב ויסירם מלבו" (ועד"ז בגמ' שם לענין הלאו, "יכול אפילו מחמת אונסו ת"ל ופן יסורו מלבבך במסירים מלבו הכתוב מדבר") – הרי ר"ז התפלל והתענה כו' יסירים מלבו.

ועוד: בפשטות, כל מאה ימים אלה שיתב בתעניתא דלשתכח גמרא בבליאה מיני', לא למד "גמרא בבליאה", שה"ז דבר והיפוכו – וא"כ ה"ה "יושב ומסירים מלבו".⁸

ב. והנה בדברי הראשונים מצינו כמה שיטות בגדרי איסור זה:

וכ"ה בכ"י ש"ס – ראה דק"ס. ושם: ומלת תלמודא הוא גם ככל הספרים ודפוסים השנים ונשתנה כד' בסיליאה מן הצענור.

(8) ובהל' ת"ת לאדה"ז (פ"ב ס"ז) מפורש דגם אם אינו מסיר ד"ת מלבו רק שאינו חוזר כראוי לו – "עובר ומתחייב בנפשו... שהרי (ראה תויר"ט אבות שם) לא נאמר ופן תסיר מלבבך אלא ופן יסורו מאליהם" (ע"ש) – ולכא"כ כש"כ הוא בנדודי.

א. שנינו במס' אבות': "כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו שנאמר: רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך". ובגמרא למדו מכתוב זה ש"כל המשכח דבר אחד מתלמודו עובר בלאו".

ולכאורה יש לעיין על פי זה בסיפור הגמ' ד"ר זירא כי סליק לארעא ד- ישראל יתיב מאה' תעניתא דלשתכח גמרא בבליאה מיני' כי היכא דלא

(1) פ"ג מ"ח.

(2) פרשתנו ד, ט.

(3) מנחות צט, ריש ע"ב.

(4) ראה יד מלאכי כללי וה"א את קצח (קרוב לסופו מהרא"ב), שמתנינן דקאמר השוכח דבר אחד ממשנתו – היינו משניות וכוה קאמר כאילו מתחייב בנפשו: ובגמ' בא ר"ל להוסיף דאם שכח תלמודו – פירוש המשניות, אבל עדיין יש בידו (בענין זה עצמו ה) משנה, לפיכך אינו מתחייב בנפשו רק עובר בלאו. ע"ש. וראה גם חדא"ג מהרש"א יומא לת, ב ד"ה כל השוכח. ומשוע' אדה"ז (הובא לקמן ס"ב) לא משמע כו'. ואכ"מ.

(5) ב"מ פה, סע"א.

(6) כ"ה בגמ' לפנינו. וגו' הרש"ל (נעתק עה"ג שם מ' תעניתא. וכ"ה ברש"י חולין כבב, סע"א ד"ה ר"ל. ארחות צדיקים שער התורה בסופו. וראה בעיני יעקב לע"י ב"מ שם "לפי הגירסא שלפנינו יתיב ג"פ מ' יום נגד שלשה פעמים ארבעים יום שעלה משה בהר". וראה הנסמך לקמן הערה 25 בשוה"ג (הב', והערה 58). ואכ"מ.

(7) כ"ה בגמ' לפנינו. אבל בע"י "תלמודא".

(*) ולהעיר גם ממדרש שמואל אבות שם בסופו דמ"ש "משנתו רמז. אפי' שכח מהדברים אשר יקראו משנתו שהם הדברים אשר עיין בשכלו הוא מתחייב בנפשו כו'".